

Leder:

Miljø og klima i mediehistorien

Birgitte Kjos Fonn
Professor i journalistikk, Oslo Met
Redaktør Mediehistorisk Tidsskrift
birgitte@oslomet.no

Vi kan med dette tilby et innholdsrikt spesialnummer av *Mediehistorisk Tidsskrift* om temaet klima og miljø i mediehistorien. Dette var emnet for Norsk Mediehistorisk Forenings årlige seminar i 2020, som ble holdt på Litteraturhuset 10. mars.

De siste årene har Norsk Mediehistorisk Forening avholdt flere slike seminarer om aktuelle spørsmål, som så har munnet ut i spesialnumre av dette tidsskriftet. Det er viktig for *Mediehistorisk Tidsskrift* å kunne veksle mellom samtidshistorie og eldre historie, ikke minst fordi mediehistorien i seg selv er så ung at å utelukke samtidshistoriske temaer ville avskåret oss fra en rekke interessante problemstillinger. Hvordan miljø og klima har vært håndtert i nyhetsmediene og annen sakprosa i den historisk sett korte perioden det har vært offentlig oppmerksomhet om dette, er ett slikt, svært viktig spørsmål.

I **Henrik Bastiansens** innledende artikkel, som bygger på hans innledning på seminaret i mars, skriver han nettopp om dette, at historie handler om fortid, og at distanse i tid gjør det lettere å se hva som egentlig skjedde. «Historieforskningens idealtilstand er at de aktuelle hendelsene er avsluttet når utforskningen av dem finner sted», skriver Bastiansen. Men samtidig, påpeker han, er det ingen tvil om at historikere ofte stiller de spørsmålene de gjør, ut fra hva vi oppfat-

ter som viktig i dag. Og i vårt tilfelle altså også fordi mange av de viktige mediehistoriske spørsmålene er samtidshistoriske.

Bastiansen peker på hvor lite kunnskap vi egentlig har om miljøspørsmålene i offentligheten. For eksempel finnes det et rikt tilfang som kunne vært utforsket nærmere i historien til NRK, som Bastiansen selv har studert. Bare et slikt kort blick på miljødekningen i allmennkringkasteren som Bastiansen fremviser i sin artikkel, forteller oss mye om en miljødebatt som har gjennomgått betydelige endringer.

Fra teknologioptimisme til fremtidsbekymring

Den første tiden etter 2. verdenskrig var en teknologioptimistisk tid. Europa var i ferd med å komme seg igjen etter to ødeleggende kriger, velstanden økte, og med den stadig nye teknologiske fremskritt. De

fleste av oss har sett klipp fra *Filmavisen* – de gjennomgående oppstemte nyhetssendingene som ble vist på kino fra 1945 til 1963. Fra *Filmavisen* forplantet denne optimistiske grunntonen seg også over

i NRKs visuelle nyhetsformidling. Det skjedde til og med helt konkret: Dagsrevyen overtok mange av fotografene som hadde laget reportasjer til *Filmavisen*. I tillegg hadde Dagsrevyen egne teknologiengasjerte medarbeidere, som bidro stort til denne optimistiske grunntonen.

Utover i 1960-årene begynte likevel Dagsrevyen å sende mer problemorienterte miljø saker, og i 1970, FNs naturvernår, ble det sendt en kritisk såkalt «temakveld» om luftforurensning. Flere store norske bedrifter var trukket inn, og dette skapte sterke reak-

Mediehistorien er i seg selv er så ung at å utelukke samtidshistoriske temaer ville avskåret oss fra en rekke interessante problemstillinger

«Pengar er ikkje vatn», «Ikkje øydelegg bygda vår», «Fred Mardøla», «La Mardalsfossen renne fritt». Barna mobiliserte da Industriko-miteen kom på befaring ved Mardalsfossen i 1970, like før utbyggingen ble vedtatt. I dag er de voksne, og deres generasjons barne-barn streiker for klimaet. Faksimile fra Romsdals Budstikke 27. mai 1970

sjoner i industrien – både hos LO og Norsk Arbeids-giverforening. Det skjedde dessuten i en atmosfære der det allerede var betydelig debatt om NRKs linje, både internt i institusjonen og i offentligheten for øvrig. En gruppe medarbeidere, der journalisten Bjørn Nilsen var en viktig person, utfordret NRKs ibo-ende «nøytralitetslinje», og hevdet at det i realiteten var umulig å holde denne linjen uten samtidig å bli et talerør for etablerte sannheter og et redskap for makthaverne. På utsiden oppsto de første påstandene om at NRK var «venstrevridd».

Til tross for kontroversene kom NRK etter hvert til å utmerke seg med flere miljøsetsinger, ikke minst Bjørn Nilsens serie «Olje» fra 1986, som ble vist i 50–60 land, og den dystopiske «2048» fra 1988 – som i realiteten beskrev en fremtid som kan minne ganske mye om tiden vi nå står oppe i. I 1990-årene og på begynnel-sen av vårt årtusen kom så Terje Tvedts prisbelønte serier om vannet.

Bastiansens NRK-historie er blant de få studiene vi har hvor miljøspørsmål i medier og offentlighet er

berørt. Når det gjelder skriftlige medier har vi hatt enda færre empiriske studier, men det er noe av det seminaret i mars 2020 og dette spesialnummeret har forsøkt å bøte på.

Tidlig oppmerksomhet om klimaendringer

Lars Sandved Dalen har undersøkt klimaspørsmålet i de tre store norske avisene *Aftenposten*, *Dagbladet* og *VG* i perioden 1959 til 1988. Dalen, som er ph.d. i biologi og kommunikasjonsrådgiver ved NIBIO, har i mange år undervist andre forskere i forskningsfor-midling og kronikkskriving. Nå er han masterstudent på sakprosalinjen ved OsloMet, og skriver sin master-oppgave nettopp om kronikken. Hans utgangspunkt var å undersøke forskernes formidling rundt temaet klimaendringer i tiårene frem til ca. 1990. Gjennom hans artikkel kan vi følge dekningen av drivhuseffekt og klimaendring i de tre største avisene fra 1959 og i 30 år fremover. Artikkelen gir svært interessante funn: Til tross for at usikkerheten om utviklingen var større for 50 år siden enn den er i dag, er det liten tvil om at

både norske politikere og et norsk mediepublikum hadde god tilgang til informasjon om hvordan klimaet kunne endre seg – hvis man ønsket å være føre var.

Enkeltforskere hadde vært på sporet av sammenhengen mellom CO₂-utslipp og klimaoppvarming siden 1800-tallet. I Dalens materiale fra norske aviser i etterkrigstiden finner man uttrykk for sammenhengen allerede fra første nedslagsår: I 1959 rapporteres det i *Aftenposten* at klimaet på Svalbard er blitt mildere, sannsynligvis som følge av økte CO₂-utslipp.

Studien til Lars Sandved Dalen har klare berøringspunkter med den neste artikkelen, der fotoarkivar ved Norsk Teknisk Museum **Thale Sørлие** undersøker fotografisk formidling av klimaendringene i Norge på 1900-tallet. Hun har tatt utgangspunkt i *Arbeiderbladet* (som skiftet navn til *Dagsavisen* i 1997), og perioden hun dekker, de 50 årene fra 1948 til 1997, er delvis overlappende med Dalens materiale. Starten på Thale Sørliens periode sammenfaller med at bilder langsomt, men sikkert fikk en viktigere plass i nyhetsmediene, og særlig fra 1960-årene ble de brukt aktivt i nyhetsdekningen. Klimaendringer er ikke veldig lette å illustrere, og i store deler av den perioden som Sørлие studerer, var de heller ikke veldig synlige. I klimadekningen for 50–60 år siden var det fortsatt «snødekte statuer, høyfjell, skoglandskap og bekymrede forskere» som dominerte motivvalgene. 30 år senere ser vi en ny bildepolitikk: I 1990-årene var det fortsatt bekymrede forskere, men også en brennende klode og uttørkede ørkenlandskap. I tillegg var miljøvernerne kommet til – og ikke minst, politikerne. Politikerportrettene er med på å vise at klima er blitt politikk, og at klimaendringer handler om mennesker og hva vi mennesker gjør.

Sørliens studie er altså primært en illustrasjonsstudie, noe det så langt er få studier av i norsk sammenheng. Men hun har også med mange eksempler på verbaltekst om klimaet, som er med på å støtte opp under materialet hos Dalen. I begynnelsen oppfattet mange endringene som naturlige og dermed uproblematisk. Etter som årene går,

blir forskerne sikrere, endringene langt mer synlige – og behovet for å bremse utviklingen oppstår. Det er da politikerne dukker opp, og Jens Stoltenberg, Gro Harlem Brundtland og Venstres miljøpolitiker Guro Fjellanger trer inn på scenen som «bilder» av klimaendringene.

Mer enn klima

Miljøspørsmål er selvsagt mer enn klima – noe som jo NRK-historien viser – og for 40–50 år siden var andre miljø saker vel så viktige i offentligheten som klima. De fremsto som mer håndfaste, og ofte nærmere, enn klimaspørsmålene. I Norge gjaldt dette ikke minst den skjellsettende Mardøla-aksjonen i 1970, et av de virkelig store symbolene på 1970-årenes miljøkamper. I dette året oppsto en stor konflikt mellom politikere, utbyggere og lokalbefolkning, men også mellom forskjellige grupper av lokalbefolkninger i de berørte kommunene i Møre og Romsdal, som er tema for journalist og dokumentarist **Ingrid Fadnes'**

artikkel i dette nummeret av *Mediehistorisk Tidsskrift*.

1970 var altså FNs naturvernår. Oppmerksomheten om miljø var stor. I avisene fra dette året finner Fadnes en rekke annonser for naturvernåret, henvisninger til miljø og natur og

bekymring for forbrukssamfunnet på redaksjonell plass, og lokale grupper gikk sammen om å plukke søppel i nærområdene, akkurat slik frivillige i dag plukker plast i strandkanten. Heller ikke stortingsdebatten om utbyggingen i Eresfjorden og Eikesdalen var, naturlig nok, fri for spørsmål om naturvern. Likevel ble det vedtatt å bygge ut det mest omfattende alternativet – for øvrig *dagen før* Stortinget vedtok naturvernloven 19. juni 1970.¹

Aksjonen var den aller første miljøaksjonen som tok sivil ulydighet i bruk, og den tiltrakk seg en rekke naturvernere fra utenfor Romsdalen. Den mest kjente var nok filosofiprofessor Arne Næss, som det finnes et ikonisk bilde av idet han ble båret vekk av det lokale politiet etter å ha gjennomført en fredelig protest mot utbyggingen. Slik ble både fossen og aksjonen

De mange politikerportrettene illustrerer at miljø og klima er politikk

norgesberømt, og en stor mediasak.

Ingrid Fadnes har imidlertid valgt en litt annerledes innfallsvinkel til studien av denne aksjonen. Gjennom en nærlesning av de to lokalavisene *Romsdals Budstikke* og *Åndalsnes Avis* i perioden 27. juli til 27. august 1970 – den perioden da aksjonen toppet seg – dokumenterer hun en annen historie om Mardøla i tillegg til den mest kjente, nemlig lokalbefolkningens historie. Her ser man godt både de interne rivningene mellom lokale utbyggingstilhengere som håpet på nye arbeidsplasser og velstand, og de lokale utbyggingsmotstanderne som så kjent og kjær – og spektakulær – natur i ferd med å bli ødelagt. Hun dokumenterer blant annet hvordan en rekke kvinner spilte viktige roller i flere av gruppene, men aldri fikk navnet sitt på trykk i de store avisene, og ikke minst hvilken rolle barna spilte i denne aksjonen, noe som kanskje gir et frempek om dagens skolestreiker. Og utbyggingen skapte ikke bare store sår i landskapet, men også mellom innbyggerne rundt Mardalsfossen.

Historien Ingrid Fadnes forteller, er 50 år gammel. Men den er like aktuell i dag, når politikere og utbyggingsinteresser står mot lokale innbyggere og naturverninteresser i spørsmålet om reising av vindkraftanlegg. Det som blant annet er lett gjenkjennelig, er å se hvordan deler av lokalbefolkningen mistet tilliten til de styrende. Olav Utigard var for eksempel den lokale bonden som smidde lenkene motstanderne kunne lenke seg fast med. Det er det ikke sikkert han hadde gjort om han ikke bare dager før Stortinget valgte å gå inn for det mest omfattende utbyggingsalternativet, selv hadde vært på Stortinget og blitt møtt med vennlighet og kaffe, men åpenbart ikke var blitt tatt hensyn til i det hele tatt.

I 1970-årene handlet konfliktene om forholdet mellom vekst og vern. Det gjør de fortsatt. Men i dag er det kommet til en ny dimensjon, etter som fossile energikilder mer og mer har kommet i miskreditt: Befolkningen i mange lokalmiljø blir i praksis bedt om å velge mellom klima og natur. Det er et nytt aspekt i

miljøsammenheng som trolig vil føre til svært mange konflikter i årene som kommer.

Grønt skifte og fremtidige generasjoner

I neste bidrag må vi spole helt frem til 2000-tallet. En erkjennelse av at fossile energikilder skader klodens klima, har nådd mange. Det snakkes stadig om «grønn» politikk til erstatning for den «svarte» oljebaserte. Her er det mange muligheter for å gjøre noe for naturen, men også for å slå mynt på behovet for nye løsninger. Det er ikke mange i dag som ikke på den ene eller andre måten ønsker å fremstille seg som på lag med miljøet, og dette kommer tydelig frem i bruken av begrepet «det grønne skiftet».

Begrepet ble etter alt å dømme første gang brukt i 2013, og hadde frem til sommeren 2020 stått på trykk i norske aviser i alle fall over 13 000 ganger. Det er i dag et begrep som er godt innarbeidet i den norske miljødebatten. Men hva betyr det? **Marte Veimo** har undersøkt begrepet i sin ferske masteroppgave, og kommet frem til at det langt på vei kommer an på øynene som ser. Sammen med sin veileder **Andreas Ytterstad** skriver hun i dette nummeret en artikkel om hvordan begrepet utkrystalliserer seg i en rekke forskjellige diskurser, alt etter hva de

som anvender det, oppfatter som viktig. Her er det for og imot olje, agitering for enkeltsaker, promotering av løsninger som skal være mer miljøvennlige enn olje – i det hele tatt, i praksis er det hver mann sitt grønne skifte. Dette illustreres av at det også finnes en metadiskurs om begrepet – «alle snakker om det grønne skiftet». Men noen omforent idé om hva det er, finnes knapt. I artikkelen tar Veimo og Ytterstad også for seg hvilke muligheter for endring begrepet faktisk innebærer, og spør om det også vil kunne brukes fremover, i en tid stadig mer preget av skolestreiker og klimasøksmål – rett og slett konflikter om virkelighetsforståelse.

Barna som protesterte mot Mardøla-utbyggingen er voksne nå. Deres generasjon har barnebarn som går

Det ble vedtatt å bygge ut det mest omfattende alternativet i Mardalsfossen – dagen før Stortinget vedtok naturvernloven 19. juni 1970

til skolestreik for klimaet. Det bidraget som avrunder de fagfelleverderte artiklene om klima og miljø i dette nummeret, er skrevet av Nova-forsker **Marianne Takle**. Denne særdeles viktige studien tar for seg hvordan debatten om fremtidige generasjoner og deres ønsker og/eller behov har nedfelt seg i forskjellige offentlige dokumenter, i Norge og internasjonalt, i perioden fra 1970-årene og frem til nå.

I 50 år har «hensynet til fremtidige generasjoner» i økende grad blitt brukt som argument for politikk. I likhet med «det grønne skiftet» er dette et begrep som kanskje kan skape inntrykk av at fremtiden er vel ivaretatt. Men ser man nærmere på bruken, slik Marianne Takle har gjort, ser man at hensynet til fremtidige generasjoner kan ivaretas på forskjellige, og delvis motstridende, måter. Begrepet brukes ofte i offentlig debatt og i nyhetsmediene, men man må til faglitteraturen for å finne bakgrunnen for hvordan det blir brukt.

Takle tar for seg tre konkrete eksempler for å vise hvilke praktiske konsekvenser bruken av hensynet til fremtidige generasjoner kan få for dagens politiske beslutninger: FN's Agenda 2030, Grunnlovens miljøparagraf 112 og legitimeringen av det norske Oljefondet.

Hensynet til fremtidige generasjoner kan for eksempel munne ut i en bekymring for at vi som er voksne nå, overfører miljøødeleggelser som det ikke er mulig å reversere, eller betydelig økonomisk gjeld, til generasjonene etter oss. Dette trenger ikke handle om nålevende generasjoner – det kan også dreie seg om hensynet til dem som ennå ikke er født. FN's Agenda 2030 tar høyde for at fremtidige generasjoner skal forstås både som de som er født og de som ennå ikke er det. Også i Grunnlovens § 112 finnes begge disse forståelsene, i form av etterslektens rett til et levelig miljø.

Proessen mot en slik miljøparagraf ble startet allerede tidlig i 1970-årene. 20 år etter ble Grunnlovens første paragraf om å beskytte naturen for etterslekten vedtatt, og i forbindelse med grunnlovsjubileet i 2014

fikk vi dagens § 112. Tanken om at ikke Nordsjøen må tømmes for olje og gass uten tanke på fremtidige generasjoner, har også eksistert siden 1970-årene. Men siden har utvinningstakten økt betydelig, og det norske Oljefondet, som ble etablert i 1990, er basert på en spesiell forståelse. Både nålevende unge generasjoner og kommende er tilgodesett, men gjennom det som blir definert som «svak» bærekraft, i motsetning til «sterk». Ut fra ideen om svak bærekraft kan naturlig kapital (f.eks. fossilt brensel, vann, luft) og menneskeskapt kapital (f.eks. bygninger, maskiner, finansielle aktiva) erstatte hverandre. Alle former for kapital kan regnes om til én felles verdi, nemlig penger. I sterk bærekraft ligger imidlertid at det er umulig å erstatte naturressurser med menneskeskapt kapital. «Forbruket av naturressurser er irreversibelt, og

vi har begrenset kunnskap om effektene for fremtidige generasjoner på grunn av miljøødeleggelser,» skriver Takle.

I tillegg kommer det faktisk at både FN-dokumenter og norske dokumenter er uklare på hva hensynet

til fremtidige generasjoner faktisk innebærer av forpliktelser. I Agenda 2030 er det ingen henvisninger til fremtidige generasjoner i selve bærekraftmålene. Og, idet redaksjonen av dette nummeret av *Mediehistorisk Tidsskrift* avsluttes, står ikke striden her til lands bare om hvorvidt man skal legge seg på en linje med sterk eller svak bærekraft, men om Stortinget da paragrafen ble vedtatt, faktisk mente at § 112 måtte få praktiske konsekvenser.

Smålandsk jul

Utgavens siste fagfelleverderte artikkel er et bidrag fra Sverige. Mediehistorikeren **Eva Åsén Ekstrand** har skrevet om fremstillingen av «svenskhet» og «folket» i bladet *Smålänningens jul*. *Smålänningens jul* ble etablert i 1924, og gis fortsatt ut én gang i året. Ekstrand tar for seg de første 30 årene, med særlig vekt på perioden fra 1939 til 1945, da det raste en krig i Europa som Sverige ikke deltok i, men utvilsomt var påvirket av.

*Barna som protesterte mot
Mardøla-utbyggingen er voksne nå.
Deres generasjon har barnebarn som
går til skolestreik for klimaet*

I dag er debatten om det svenske og hva det vil si å være svensk, betent og polarisert, og begrepet i seg selv kan virke nasjonalistisk og ekskluderende. Slik har det ikke alltid vært, skriver Ekstrand. I artikkelen undersøker hun omslagsillustrasjoner og dikt, og viser hvordan en slik «svensk» identitet kan ha vært en kollektiv verdi i de urolige tidene forut for og under 2. verdenskrig. I Småland fikk dessuten svenskheten et enda mer konkret uttrykk: En svenske var en person fra Småland, som Ekstrand forstår som et metonym for Sverige. Og disse svenskene, de var «fria, ärliga och hårt arbetande samt (firade) jul på landet, inte i staden». Kristendommen hadde derimot ingen spesiell plass: I julen bevarte folk familietradisjonene fremfor å feire Jesu fødsel.

Selve krigen, de krigførende landene og årsaken til krigen ble ikke tematisert, og uroen utenfor Sverige fremsto som en fjern katastrofe. Både illustrasjonene og diktene i *Smålänningens jul* tyder likevel på at krigen i høyeste grad var til stede – det gjaldt å holde sammen og beskytte seg mot det utenfor.

Bildene i *Smålänningens jul* er malt i en tradisjon som var vanlig i det 20. århundres kulørte magasiner – fargerikt, estetisk og familievennlig. Det er ingen grunn til å være nostalgisk verken overfor innadvendtheten under 2. verdenskrig eller den gangen «svensk» var et entydig begrep, men det er kanskje tillatt å være nostalgisk over naturbildene man finner i *Smålänningens jul* (som allerede da var ganske nostalgiske). Eva Åsén Ekstrands artikkel inneholder et rikt illustrasjonsmateriale, der det tegnes frem en natur som så langt var tilsynelatende uberørt av klimaendringer. Her er det snødekt gran, hest og slede og lykkelige barn. Men så, i 1960-årene avfolkes forsidebildene i *Smålänningens jul*. De lekende barna i snøen forsvinner, og erstattes av enslige torp, et enslig dyr eller en enslig nisse. Svenskene har dratt til byen og latt landsbygda være igjen alene.

*Striden står ikke bare
om sterk eller svak bærekraft,
men om Stortinget faktisk mente
at § 112 måtte få praktiske
konsekvenser*

Mer miljø i Forum

I Forum-delen har vi også bidrag om miljøspørsmål. **Anja Marken** skriver om undersøkelsen hun gjorde i sin masteroppgave *Reframing climate change communication in the Norwegian west coast media*. Her studerte Marken medier på Vestlandet, før og etter klimakonferansen i Paris i 2015. Mediene definerte klimaendringene som en trussel og et problem som angikk andre land og framtidige generasjoner, og fokuset på hvordan ny teknologi skal redde oss, var overveldende. Hun intervjuet også lesere. De var skeptiske til dekingen, helt uavhengig av hva de selv mente om saken.

Lars Sandved Dalen anmelder boken *The Fragile Earth: Writing from The New Yorker on Climate Change*, redigert av David Remnick og Henry Finder. Den består av et utvalg artikler, for det meste reportasjer, knyttet til global oppvarming i *The New Yorker*, utgitt i trettiårsperioden 1988–2018.

Den faste spalten til Norsk Mediehistorisk Forenings leder, Henrik G. Bastiansen, tar for seg fenomenet iPhone. Det er straks 14-års siden Steve Jobs lanserte denne nyvinningen som har endret vår mediebruk på så mange måter. Hvordan skal

smarttelefonen plasseres i mediehistorien?

Så er vi kommet til spalten «Medieminner». Her finner vi en beretning av *Nationens* hushistoriker og tidligere redaktør **Erling Kjekstad**, om brytnings-tiden i 1970-, 80- og 90-årene da papiraviser med tidlig trykkesystemet langsomt måtte tilpasse seg en ny verden der deadline var mulig så å si døgnet rundt. Forfatteren **Karsten Alnæs** skriver om sine første år som journalist, der han som filmskribent blant annet omgikk både kjente gullpenner og internasjonale stjerner i Cannes.

Vi avslutter med en tekst av historikeren **Håvard Friis Nilsen**, som har samlet og redigert mange av portrettintervjuene hans far Tore Nilsen skrev i *Arbeiderbladet* på 1960- og 1970-tallet i samarbeid med tegneren Finn Graff. Dette var på mange måter

Arbeiderbladets storhetstid – avisen hadde fått en friere stilling som ga rom for ny kreativitet, samtidig som oppslutningen både om Arbeiderpartiet og den daværende fremste partiavisen fortsatt var høy.

Miljø og helse

Seminaret som dannet utgangspunkt for denne utgaven, ble altså holdt 10. mars 2020, to dager før hele Norge stengte ned. Salen på Litteraturhuset var allerede 10. mars nokså glissen. Dette var før myndighetene hadde tatt grep om den truende situasjonen, og smittevern var fortsatt opp til den enkelte. Mange enkeltpersoner som kanskje var i risikogruppen eller kjente noen som var det, hadde imidlertid begynt å ta egne, forebyggende grep allerede før 12. mars, noe som trolig bidro til at det første utbruddet ikke ble så stort i Norge som det kunne ha blitt.

Heldigvis ble også arrangementet strømmet slik at det kunne følges på skjerm, og det er fortsatt tilgjengelig

på YouTube.² I opptaket fra seminaret kan man også se den dystopiske NRK-dokumentaren «2048». I sin tid, for litt over 30 år siden, kunne den trolig vært avfeid som science fiction. I dag kan man se at den var nokså presis i sine prognoser – bare at mange av miljøendringene den beskrev, inntrådte før antatt.

Siden mars har hele Norge, om enn i noe varierende grad, vært koronaens gisler. Store deler av verden for øvrig har vært enda hardere rammet. Selv om det i skrivende stund kommer lovende meldinger om en effektiv vaksine, aner vi ingen ting om hvor lenge dette vil vare, eller hvilke langtidsvirkninger det kan få.

Dette er en betydelig illustrasjon på at miljø er mer enn både klima og det som er synlig når det gjelder miljø. Denne verdensomspennende sykdommen later til å ha oppstått på grunn av uvettig omgang med deler av naturen hvor mennesket strengt tatt ikke har noe å gjøre, i alle fall ikke av kommersielle grunner, koblet med høyt internasjonalt samkvem.

Tidligere i høst kom en rapport fra FNs naturpanel IBPES, der 22 eksperter på helse og biologisk mangfold fra hele verden har tatt for seg pandemien

og hvordan man kan unngå lignende situasjoner i fremtiden.

De siste drøyt 100 årene har det vært i alle fall seks store pandemier: aids, sars, tre influensapandemier (spanskekyken, Asia-syken og Hong Kong-syken) og altså nå covid-19. Men dette er toppen av isfjellet når det gjelder potensielle pandemier, skriver IBPES. Pandemier er blitt mer og mer hyppige. Hvis man ikke gjør noe for å forhindre det, vil de komme enda tettere, spres raskere, drepe flere mennesker og påvirke den globale økonomien på langt mer ødeleggende måter enn hittil.

Så langt har strategien vært reaktiv – å reagere på utbruddene etter at de har kommet, noe det nåværende vaksinekappløpet illustrerer godt. Men problemet er selvsagt ikke løst idet vaksinen kommer. I mellomtiden har pandemien allerede kostet mange liv, og enda flere har betalt en høy pris i form av arbeidsledighet, ensomhet og isolasjon.

Noen har fått varige mén av sykdommen, andre har hatt andre sykdommer som ikke er blitt behandlet i tide. Lokalt næringsliv og verdifulle fellesarenaer går tapt. Kollektivtrafikken, som skulle være et bolverk mot videre miljøødeleggelser, tappes for ressurser. Barn og ungdom mister måneder med undervisning, samvær med jevnaldrende, lek og utvikling. «Hva den samlede prisen for denne pandemien blir, aner vi ennå ikke noe om, og da har vi ennå ikke begynt å snakke om de samfunnsmessige økonomiske kostnadene», skriver IBPES.

Beskjeden fra panelet er klar: Slutt å ødelegge naturen. Pandemier oppstår i mikrober hos dyr, men utbruddene er utelukkende et resultat av menneskelig aktivitet. De underliggende grunnene til pandemiene er akkurat de samme globale miljøendringene som skaper tap av biologisk mangfold og klimaendring: Rydding av nytt land, mer intensivt landbruk, handel med ville dyr, økt forbruk og økt internasjonal handel – alt dette har ført til en serie sykdomsutbrudd som innimellom har spredt seg til å bli pandemier. De samme bakgrunnsfaktorene som skaper klimakrise

Covid-19 er en betydelig illustrasjon på at miljø er mer enn både klima og det som er synlig når det gjelder miljø

og finanskriser, skaper også pandemier. Derfor er det umulig å fortsette som før, mener IBPES.³

Takk – og ny ordning

De siste årene har Mediehistorisk Forening arrangert flere seminarer om samtidens mediehistorie. I 2018 handlet seminaret primært om metode og grunnlagsproblemer i forbindelse med digitaliseringen av mediehistorien, i 2019 undersøkte vi den politiske journalistikken (hovedsakelig) etter år 2000, og i 2020 var seminaret altså tilegnet klima- og miljøspørsmål i et samtidshistorisk og mediehistorisk perspektiv. I 2021 er tema for seminaret Nordisk utenriksjournalistikk i det «lange» 20. århundret (se call på side 14, og www.mediehistorisk.no, der den engelske versjonen også finnes).

Det er mange som skal involveres for at en utgave av dette tidsskriftet skal bli realisert. Er det et tema-nummer som bygger på et seminar, skal seminaret først arrangeres, med hva det innebærer av logistikk og nettverksbygging. De siste årene er det Foreningens leder, Henrik G. Bastiansen, som har tatt ansvar for det. Så skal de mange bidragsyterne skrive, omarbeide og kanskje gå gjennom mange runder med fagfellevurdering. Våre fagfeller gjør på sin side en formidabel jobb som de aldri får offentlig anerkjennelse for fordi de er anonyme, men dere vet i alle fall hvem dere er – og takkes herved! Så skal illustrasjoner fremskaffes og ofte bearbeides – og vi er en stor takk skyldig overfor aviser, TV-kanaler, fotografer, privatpersoner, kunstnere og andre som lar oss få gjengi oppslag, bilder og screenshots. Til sist havner teksten på språkvasker **Hegelin Waldahls** og designer **Endre Barstads** bord. Og så, endelig, er tidsskriftet publisert og kan leses, brukes, siteres og gjenbrukes av dere som er vårt publikum. Det er en omfattende prosess, og vi er helt avhengig av innsatsen til alle involverte.

Fra og med høsten 2020 er *Mediehistorisk Tidsskrift* medlem av det internasjonale Directory of Open Access Journals (DOAJ). Det er på mange måter en nødvendighet for et moderne digitalt tidsskrift å ha et slikt medlemskap, og det er derfor svært positivt for oss. Men det har også noen sider som bryter litt med vår tradisjon.

Ett krav til medlemskapet er at man publiserer fagfellevurderte artikler – og helst også annet stoff – som individuelle lenker. Vi har så langt lagt ut enkeltversjoner av de fagfellevurderte artiklene for de tre siste numrene på www.medietidsskrift.no, og fra dette nummeret publiserer vi de fagfellevurderte bidragene samt lederen enkeltvis. Etter hvert regner vi med å publisere det meste av vårt stoff som individuelle artikler. Det gir selvsagt økt synlighet, økt mulighet til enkel deling etc. Men det har alltid også vært viktig for oss å levere et tidsskrift som er redigert og helhetlig, med indre koherens og ikke minst Endre Barstads unike design. Mediehistorien er visuell like mye som den er verbal, og i tillegg til det er det kanskje enda viktigere i et historisk tidsskrift å forsøke å trekke noen linjer og se sammenhenger internt i stoffet.

Men fra nå av blir det altså begge deler – både et redigert, helhetlig tidsskrift, og mange artikler publisert for seg. Vi håper dette kan gi våre lesere og bidragsytere en merverdi, og ikke minst håper vi denne utgaven av *Mediehistorisk Tidsskrift* kan gi et godt startpunkt for mer forskning om klima og miljø i den norske mediehistorien.

Oslo, 6. desember 2020

Noter

- 1 Senere opphevet og erstattet av naturmangfoldloven fra 2009.
- 2 https://www.youtube.com/watch?v=vz55RV3ThWU&feature=emb_title
- 3 https://ipbes.net/sites/default/files/2020-11/201104_IPBES_Workshop_on_Diversity_and_Pandemics_Executive_Summary_Digital_Version.pdf

Call for papers:

Nordisk utenriksjournalistikk i det «lange» 20. århundret

(Nordic foreign news journalism in 'the long' 20th century)

Seminar 16. mars 2021

16. mars 2021 har vi gleden av å invitere til seminar om utenriksjournalistikk i Norge og Norden i det «lange» 20. århundret. Begrepet er inspirert av historikeren Eric Hobsbawm, som like etter Berlinmurens fall myntet ut begrepet «det korte 20. århundret». Det var hans betegnelse på den verdensomveltende perioden fra 1. verdenskrig til den kalde krigens slutt: med oppløsningen av østblokken begynte også en ny tidsalder, som pekte inn i et nytt århundre.

Siden Berlinmurens fall er det imidlertid gått over 30 år, og vi kan fortsatt se sporene fra de to krigene, mellomkrigstiden, den kalde krigen og nye spenninger i tiårene som fulgte, inn på 2000-tallet. Det er derfor interessant både å stille spørsmål om hva som er uttrykk for et brudd, og hva som er uttrykk for kontinuitet fra 1900-tallet til i dag. Selv om noen av det 20. århundres særegne epoker fikk en brå slutt, ser vi i dag også klare arven fra dette århundret. Og på dette seminaret, 16. mars 2021, stiller vi særlig spørsmål om hvordan, og på hvilke måter, vi kan avlese denne historien i utenriksjournalistikken i de nordiske landene.

Ved inngangen til det 20. århundre var verden tett sammenvevet i et så å si globalt marked. Perioden frem til 1914 blir kalt «globaliseringens første bølge». Med 1. verdenskrig og den russiske revolusjon brøt den internasjonale ordenen som var skapt på 1800-tallet definitivt sammen. Så fulgte tiår med økonomisk krise, ny krig, folkemord, atomvåpenfrykt og stormaktsrivalisering, men etter hvert også sosiale og demokratiske reformer og sosiale bevegelser med stor internasjonal gjennomslagskraft. Og ikke minst en utvikling av et nytt og langt mer gjennomgripende

globalt marked, hjulpet frem blant annet av en like gjennomgripende kommunikasjonsrevolusjon. I 2020 handler og samhandler vi igjen med hele verden, men på helt nye måter. Vi er i varierende grad alle berørt av klimaendringer, av ettervirkningene av økonomiske kriser og av virus med global rekkevidde. Vi kommuniserer i sanntid over hele verden, både tid og rom synes blitt drastisk mye mindre - og sannheter og usannheter ser ut til å bære nesten like langt.

Utenriksjournalistikken har vært med på hele denne reisen. Først som telegrammer fra utenlandske nyhetsbyråer eller rapporter fra korrespondenter eller løst tilknyttede «reisebrev-skribenter». Etter hvert kunne korrespondenter, stringere og byråer begynne å sende bilder, så lyd, og deretter levende bilder brakt via satellitter. I samme periode har det visuelle fått mer og mer preg av å være dokumentasjon, ikke bare illustrasjon, noe som i seg selv har endret utenriksjournalistikken betydelig, både i form og innhold. I dag har vi umiddelbar tilgang til både annen journalistikk og annet medieinnhold fra hele verden.

I løpet av det 20. århundre gikk også yrkesutøverne i nordisk journalistikk gjennom det som beskrives som en profesjonaliseringsprosess, men nå stilles det igjen spørsmål ved om profesjonen er i ferd med å gå i oppløsning. Også det tilskrives langt på vei digitaliseringen og kommunikasjonsrevolusjonen, men hvor mye er nytt? Kan det for eksempel være at noen av de nye mediene som utfordrer den etablerte journalistikkens grenser, er beslektet med det som fantes i partipressens tid?

Inntil de siste tiårene har journalistikken uansett vært et av våre mest omfattende bidrag til å skape mening i

begivenhetene rundt oss, og den har fortsatt betydelig innflytelse. Og i utenriksjournalistikken er publikum i enda større grad enn i innenriksjournalistikken avhengig av å kunne stole på mediene, mens journalistene er enda mer avhengig av å kunne stole på sine kilder. Ikke minst er dette viktig i de tilfellene hvor journalistene ikke selv kjenner de områdene som skal dekkes godt nok, slik situasjonen har vært de siste tiårene med utstrakt bruk av såkalt «fallskjerm»- eller «gresshoppe»-journalistikk. I dag er «fake news» blitt et såkalt buzzword, men problemet med propaganda og false nyheter har vært der til alle tider. Det gjør at spørsmålet om hvor nyhetene til enhver tid kommer fra, blir særlig viktig.

De nordiske landene har mange fellestrekk i sine historier, men også store forskjeller. Etter 2. verdenskrig ble Norge, Danmark og Island NATO-land, Sverige forholdt seg nøytralt, mens Sovjetunionens innflytelse i Finland ble betydelig. Siden ble Danmark og senere Sverige og Finland EU-medlemmer, mens Norge og Island holdt seg utenfor. Landenes pressehistorier har også mange likhetstrekk. De har vært karakterisert av høye opplagstall, en historisk sterk partipresse, sterk profesjonalisering, institusjonalisert selv-regulering og sterke allmennkringkastere. Men til tross for likhetene både hva samfunn og mediehistorie angår, har også alle landene hatt sine særegne måter å spre internasjonale nyheter på.

Vi ønsker særlig bidrag som tar for seg tiden etter 2. verdenskrig og frem til i dag - selv om vi ikke utelukker gode forslag som trekker trådene lenger tilbake. Vi tar gjerne imot forslag som behandler utviklingen i nordiske enkeltland, men komparative studier som analyserer likheter eller forskjeller mellom de nordiske landene, eller nyhetskretsløpet mellom eller inn i Norden og hvordan nyhetsstrømmer beveger seg over landegrensene og påvirker hverandre, er spesielt ønskelig. Hvordan har for eksempel de nordiske landene dekket hverandre, og hvordan har de forholdt seg til resten av verden? Lenge før internett utviklet blant annet de nordiske landene utenriksnettverk, gjennom en viss arbeidsdeling mellom nordiske nyhetsbyråer så vel som aviser, både med hensyn til innhold, organisering og type korrespondenter.

Forslagene kan imidlertid også handle om metodiske problemer eller faglige grunnlagsproblemer.

Med digitaliseringen har nyhetsmediene, med sin ustanselige informasjonsflom gjennom tidene, blitt en akademisk gullgrube, men en gullgrube som i seg selv representerer nye metodiske utfordringer og problemer.

Sist, men ikke minst, er vi interessert i bidrag som bidrar til å kartlegge den forskningen som er gjort på utenriksjournalistikk i de nordiske landene. Til tross for omfattende pressehistoriske verk i flere av landene de siste årene, er det langt igjen til vi har noen samlet oversikt.

Vi inviterer med dette seminaret til tverrfaglig dialog mellom debattanter, forskere og bransjefolk. Vi ønsker velkommen bidrag fra ulike fagtradisjoner og disipliner, og både på skandinaviske språk og engelsk.

Seminaret arrangeres av Norsk Mediehistorisk Forening i samarbeid med avdelingene for mediefag ved OsloMet – Storbyuniversitetet og Høgskolen i Volda, og holdes på OsloMet, men har også mulighet for digital deltakelse. Seminaret er også basert på et samarbeid innenfor Nordic Media History Network (NOMEH), som Norsk Mediehistorisk Forening er medlem av.

Invitasjonen er ledd i en serie årlige seminarer, der Norsk Mediehistorisk Forening tar for seg forskjellige mediehistoriske temaer fra de siste 100 årene, med særlig vekt på de senere tiårene. Hensikten er å øke innsikten i den rollen mediene har spilt for opinion, demokrati og kultur i samtidshistorien.

Bidragene kan, som ved tidligere seminarer, bli vurdert for publisering i et spesialnummer av *Mediehistorisk Tidsskrift* som vil bli publisert våren 2022, men kan også være med å danne grunnlaget for et større forskningssamarbeid på lengre sikt.

Abstracts sendes på mail til Mediehistorisk Forening ved Rolf Werenskjold (rolf.werenskjold@hivolda.no), som også vil være gjesteredaktør for spesialnummeret av *Mediehistorisk Tidsskrift*, med kopi til redaktør Birgitte Kjos Fonn (birgitte@oslomet.no), innen 2. januar 2021. Bidragsyttere vil få beskjed om abstractet er antatt ca. 15. januar 2021. Fulle papers eller extended abstracts skal være levert innen 1. mars 2021.

We also welcome contributions in English. Please see www.mediehistorisk.no for an English version of this call.